

Европейски съд по правата на човека

Маргарета и Роджър Андерсон срещу Швеция

(Margareta and Roger Anderson v. Sweden)

Жалба № 12963/87, A.226-A

Решение от 25 февруари 1992 г.

(резюме) *

Чл. 8: право на зачитане на семейния живот и кореспонденцията; **чл. 13:** право на ефикасно вътрешноправно средство за защита

Контактът между родител и дете съставлява основен елемент на семейния живот и естествената семейна връзка не се прекъсва от това, че детето е поставено под грижите на властите. Телефонните разговори между членовете на семейството са включени в понятията за “семеен живот” и “кореспонденция” по смисъла на чл. 8.

В случаи като настоящия, правото на родителя и на детето на зачитане на семейния живот, по смисъла на чл. 8 включва правото да се предприемат мерки за връщане на детето в семейството.

Факти по делото

Жалбоподателите са г-жа Маргарета Андерсон и синът ѝ Роджър, роден през 1974 г. На 05.06.1985 г. председателят на социалния комитет в техния град взел решение за временно поставяне на Роджър под грижите на властите, с оглед улесняване на психиатричните изследвания, които трябвало да му се направят. Преди това г-жа Андерсон многократно отхвърляла предложенията на социалните служби за помощ във връзка с трудното адаптиране на Роджър в обществената среда. Решението било взето по доклад на социален работник, след като Роджър престанал да ходи редовно на училище и майка му се преместила заедно с него на друг адрес, открит след проучване от социалните служби. Според доклада, поведението на майката застрашавало физическото и психическо здраве на детето и, предвид вероятните пречки от нейна страна, то трябвало да бъде незабавно поставено под грижите на властите. На 11.06.1985 г. социалните служби решили да забранят контактите между жалбоподателите до произнасянето на административния съд по този въпрос. Били им разрешени само няколко телефонни разговора. Съдът потвърдил решението за временно поставяне на Роджър под грижите на властите и забраната за контакти с майката. Тя неуспешно атакувала това решение пред Апелативния и Върховния административни съдилища. На 05.06.1985 г. момчето

* Материалът е подготвен и предоставен от Фондация *Български адвокати за правата на човека*, като част от диск „Сборник материали по правата на човека”, издаден от НИП през 2007 г.

било настанено в клиника, откъдето на 15 юли избягало при майка си. На 26 август тя постигнала споразумение със социалния съвет, съгласно което, след кратък престой в клиниката, Роджър останал под грижите на властите, но в дома им. След като през март следващата година Роджър спрял да ходи на училище, бил върнат обратно в клиниката, с намерение да бъде даден за отглеждане на приемно семейство. След две седмици той отново избягал и останал при майка си, докато полицията го върнала обратно на 5 август.

Междувременно, на 22 май, социалният съвет решил да даде момчето за отглеждане на приемно семейство. Жалбите на майката пред съда били оставени без уважение. От август 1986 г. до април 1988 г., когато било прекратено действието на решението за поставянето му под грижите на властите, Роджър живял в дома на приемно семейство, на около 120 км. от града, в който живеела М.Андерсон. От 1988 г. той живее с майка си.

На 06.08.1986 г. били забранени контактите между жалбоподателите, тъй като според социалните служби те били вредни за детето. В решение от 21.08.1986 г. социалният комитет одобрил план за отглеждането на Роджър, включително забраната на контакти с майка му. Тази забрана обхващала както срещите, така и телефонните разговори и кореспонденцията между жалбоподателите.

С разрешение на социалните служби, в края на 1986 г. жалбоподателите се видели два пъти в дома на семейство Хелгесон, натоварени да уреждат срещи между детето и майката, за да се улеснят контактите помежду им, без това да наруши връзката на Роджър с приемното семейство. Срещите продължили около два часа и се състояли в присъствието на домакините на дома, приемния баща и един или двама социални работници. Скоро след първата среща Роджър се опитал да избяга от приемното семейство. На 19.02.1987 г. г-жа Андерсон посетила сина си в болницата, където бил лекуван от диабет. Там избухнала разпра между нея и приемния баща, който дошъл да присъства на срещата и я принудил да напусне. Правителството и жалбоподателите дават различни обяснения за причините за скандала, свързани с предварително уговорените условия за протичането на срещата. Други три срещи се състояли през лятото на 1987 г. Съгласно решение на административния съд от 01.06.1987 г., на тях, за разлика от предишните, присъствали само сем. Хелгесон. Г-жа Андерсон отклонила няколко предложения на работещата по случая социална работничка да участва в планирането на още няколко срещи, но изразила желание да се събере със сина си. През ноември с.г. майката и синът се срещнали в собствения им дом, в присъствието на сем. Хелгесон и на социалната работничка. Решението на комитета от февруари 1988 г. определяло до май с.г. следния режим за срещи – един път месечно да се провеждат в дома на г-жа Андерсон, а останалите, които съгласно решение на административния съд следвало да са поне два пъти месечно, в дома на сем. Хелгесон. Майката прекарала общо около две седмици в болницата, където Роджър лежал от февруари до май 1988 г.

Писмата на М. Андерсон до Роджър трябвало да бъдат проверявани от приемния баща. Според жалбоподателите, тя му изпращала около две писма седмично в дома на приемното семейство, както и при престоя му в болницата, които той не получавал, очевидно поради спирането им от приемния баща. Според правителството, това се е случило само с две недатирани писма. Майката можела да

се обаждат по телефона само на лекаря на Роджър, на сем. Хелгесон и на приемния баща. Последният не позволявал на детето да пише или да се обаждат по телефона на майка си, за предотвратяването на което бил взел мерки. Роджър успял да изпрати две писма на майка си, без разрешение. На 05.02.1988 г. социалният комитет решил да отмени забраната за телефонните разговори и кореспонденцията, при условие, че инициативата е у детето.

Г-жа Андерсон обжалвала безуспешно пред съда решението от 21.08.1986 г. за забрана на контактите. На 09.04.1987 г. социалният комитет отхвърлил искането ѝ за прекратяване на грижите или поне на забраната на контактите. На 14.05.с.г. комитетът преразгледал това решение и разрешил ограничени контакти в дома на сем. Хелгесон и в присъствието на приемния баща. Тя обжалвала пред районния административен съд, който с решение от 01.06.1987 г. постановил на срещите да присъства само сем. Хелгесон и отхвърлил жалбата в останалата ѝ част. На 05.02.1988 г. социалният комитет отново отхвърлил искането ѝ за прекратяване на грижите, но разрешил допълнителни срещи в дома на г-жа Андерсон, наред с тези у сем. Хелгесон, отменил забраната за кореспонденция и ограничил тази за телефонни разговори. Г-жа Андерсон обжалвала безуспешно пред районния административен съд. По жалбата ѝ срещу неговото решение, апелативният административен съд постановил прекратяване на грижите на властите по отношение на Роджър.

Резюме на решението на Европейския съд

I. По твърденията за нарушения на чл. 8

Жалбоподателите поддържат, че ограниченията на контактите помежду им, включително чрез писма и по телефона, са в нарушение на чл. 8 от Конвенцията.

“Контактът между родител и дете съставлява основен елемент на семейния живот и естествената семейна връзка не се прекъсва от това, че детето е поставено под грижите на властите. Нещо повече, телефонните разговори между членовете на семейството са включени в понятията за “семеен живот” и “кореспонденция” по смисъла на чл. 8 (вж. решенията по делата [Клас и др. с/у ФРГ](#)¹, 6 септември 1978 г., А.28, стр. 21, § 41 и [Крюслен с/у Франция](#)², 24 април 1990 г., А.176-А, стр. 20, § 26). Следователно – и това не се оспорва от правителството – разглежданите мерки представляват намеса в упражнението на правото на жалбоподателите на зачитане на семейния живот и на кореспонденцията. Такава намеса нарушава чл. 8, освен в случаите, “предвидени в закона”, когато има цел или цели, които са законни съгласно чл. 8, т. 2, и е “необходима в едно демократично общество” за тези цели.”

A. “Предвидени в закона”

Според жалбоподателите, ограниченията на контактите им не са “предвидени в закона”. Комисията приема тяхната теза, що се отнася до ограниченията на телефонните разговори и кореспонденцията.

¹ Klass and Others v. FRG

² Kruslin v. France

“Съдът припомня, че изразът “предвидени в закона”, по смисъла на чл. 8, т. 2, означава на първо място, че оспорваните мерки трябва да имат основание във вътрешното право. Той се отнася и до качеството на закона, като изисква същият да е достъпен за засегнатите лица и да е формулиран достатъчно прецизно, за да могат те – ако е необходимо след подходящ съвет – да предвидят възможните последствия на определено действие, в разумна според обстоятелствата степен. Закон, който предоставя свобода на преценка, не е сам по себе си несъобразен с това изискване, стига обхватът и начинът на упражняването на тази свобода да са посочени достатъчно ясно, като се държи сметка за съответната законна цел, за да се осигури на индивида адекватна защита срещу произволна намеса. Спорът в случая е дали ограниченията на контактите, включително на комуникацията по телефон и чрез писма, са имали основание в шведското право и дали са били предвидими.”

1. Ограниченията на срещите

Жалбоподателите посочват, че в периода август 1986 г. – май 1987 г. им е било позволено да се срещнат само няколко пъти и че в това отношение на социалните служби е била предоставена твърде широка дискреция, която те са упражнили произволно. Дори и след решението на Социалния комитет от 14.05.1987 г., не е било ясно кога и как ще се организират срещите. Те твърдят, че това е представлявало пълна забрана на контактите, която е продължила почти година и която е противоречала на шведския закон и е била непредвидима.

Съдът отбелязва, че забраната е била наложена временно, докато стане възможно уреждането на подходящи контакти без вреда за детето. Жалбоподателите са могли да се срещнат няколко пъти. Наистина, срещите не са се състояли редовно, но това се дължи отчасти и на нежеланието на М. Андерсон да приеме условията и да участва в планирането им, както е било предложено от социалните служби. Затова Съдът споделя становището на правителството и на Комисията, че пълна забрана на контактите е имало само за период около 2 месеца – от налагането ѝ до първата среща между жалбоподателите. Той отбелязва също, че макар и редакцията на приложимата законова разпоредба – чл. 16(1) от Закона за социалните услуги от 1980 г. – да създава впечатлението, че социалният съвет е овластен да регулира, но не и да забранява контактите, при подготвителната работа по приемането ѝ е било ясно изразено становището, че при нужда може да се наложи временна забрана. Същото се вижда и от практиката на шведските административни съдилища. Чл. 16 от Закона от 1980 г. предвижда, че подобна забрана може да се наложи само доколкото е необходима за осъществяване на грижите. Освен това, при подготвителната работа по закона е отбелязано, че мерките по чл. 16 трябва да бъдат прилагани ограничително и че социалният съвет трябва, доколкото е възможно, да си сътрудничи с родителите и да подпомага поддържането на контактите им с децата.

2. Ограниченията на телефонните разговори и кореспонденцията

Според жалбоподателите и Комисията, не е ясно дали на социалните служби е било позволено по шведското право да разширяват обхвата на ограниченията, като

включват и телефонните разговори и кореспонденцията. Те изтъкват, че основанието за регулиране на срещите е различно от това за ограничаване на телефонните разговори и писмата. Ограниченията от този вид не са изрично предвидени в чл. 16 от Закона от 1980 г., нито са споменати при подготвителната работа. Допустимостта им не се подкрепя от съответстващи разпоредби на други закони. Според делегата на Комисията, те не намират опора и в задължителна и публикувана съдебна практика и, следователно, нямат основание в шведското право и не са били предвидими.

Съдът отбелязва, че в настоящия случай оспорваните ограничения на кореспонденцията и телефонните разговори на два пъти са били потвърдени от апелативния административен съд, на основание на чл. 16 от Закона от 1980 г. Не може да се приеме, също така, че Върховният административен съд, макар и да не е разгледал случая по същество, не се е произнесъл по законността на забраната. Видно от досието по делото, което е публично, той е приел мотивите и заключенията на подлустоящия съд. Той е взел предвид и свое решение от 1971 г., с което, след разглеждане по същество, е приел за законна едногодишна забрана на контакти и телефонни разговори между родител и дете. Никое от представените от правителството други съдебни решения не приема подобни ограничения за незаконни. Вярно е, че само някои от тях предхождат решенията по настоящия случай, но последващите решения илюстрират предишното тълкуване на закона. В тази връзка Съдът напомня, че националните власти и най-вече съдилищата са тези, които осъществяват тълкуването и прилагането на вътрешното законодателство.

В доклада на Комисията се отбелязва, по-нататък, че “несигурността” относно смисъла на закона се съчетава с липса на яснота относно обхвата на решенията на социалните служби от 6 и 21 август 1986 г. за забрана на достъпа въз основа на споменатия чл. 16, тъй като те не уточняват, че същата включва и телефонните разговори и кореспонденцията. Според Комисията, тази неяснота се е запазила и при последващите съдебни процедури – районният административен съд в решението си третира само телефонните разговори, но не и кореспонденцията, като при това се позовава на друг текст от закона, докато апелативният административен съд се позовава на чл. 16. Според делегата на Комисията, едно решение, което ограничава основни права, следва да посочва ясно обхвата на тези ограничения.

Съдът отбелязва, че в това отношение не трябва да се пренебрегва фактът, че решението на социалния комитет от 21.08.1986 г. е основано на доклада на социалния работник, в който се препоръчва временното избягване на “всякаква форма на контакт”. От това следва, че без съмнение забраната, наложена на основание чл. 16 от закона, е трябвало да обхване и телефонните разговори и кореспонденцията. Това се потвърждава и от доводите на Социалния съвет пред районния административен съд и от решението на апелативния съд.

Поради изложеното Съдът приема, че посочените ограничения на контактите, в това число на телефонните разговори и кореспонденцията, са били “предвидени в закона” по смисъла на чл. 8, т. 2 от Конвенцията.

Б. Законна цел

“Според Съда целта на приложимия шведски закон несъмнено е защитата на “здравето или морала” и “правата и свободите” на децата. Нищо не показва той да е бил приложен за някаква друга цел в настоящия случай.”

В. “Необходими в едно демократично общество”

Жалбоподателите твърдят, че разглежданите мерки не са били “необходими в едно демократично общество”. Според тях, не им е било разрешено да се виждат достатъчно често, а малкото им срещи са били наблюдавани по начин, който е пречел на каквато и да е форма на “семеен живот”. Същите съображения те излагат и във връзка с ограниченията на телефонните разговори и на кореспонденцията. Те твърдят, че спирането на писмата на майката до Роджър, както и на неговите до майка му, и възпрепятстването му да ѝ се обаждат по телефона не само не са били необходими за лечението му, но всъщност са застрашили неговото здраве. Според медицинското заключение, представено от жалбоподателите, емоционалният стрес, преживян от Роджър в резултат на пълното му отделяне от майката, вероятно е допринесъл за заболяването му от диабет.

Правителството се аргументира с посоченото в доклада от 15.08.1986 г. и в съдебните решения по мерките, че майката не съзнавала нуждата от помощ във връзка с проблемите на Роджър и не сътрудничела в усилията за преодоляването им, а напротив – опитвала се да го отклони от предоставяните му грижи и да го укрие. Това обърквало детето и го карало да страда, а и намалявало ефикасността на грижите. Като оправдание за спирането на писмата правителството сочи по-специално опасността отношението на г-жа Андерсон да попречи на целта на мерките, включително и на създаваните връзки на доверие между него и приемното семейство. Нейното виждане за ситуацията смущавало Роджър, който не можел да прецени на кого да разчита. Правителството представя медицинско становище на Националния съвет по здравеопазването и социалните грижи, според което евентуалният принос на изживения по повод на мерките стрес за заболяването на детето от диабет е силно преувеличен в медицинското заключение, представено от жалбоподателите.

“Съдът припомня, че в случаи като този правото на родителя и на детето на зачитане на семейния живот по смисъла на чл. 8 включва правото да се предприемат мерки за връщане на детето в семейството. При обстоятелствата по делото, ограниченията на срещите между жалбоподателите трябва да се разглеждат в по-широкия контекст на ограниченията на контактите като цяло. Така, отделно от факта, че правото на жалбоподателите на срещи е било силно ограничено, било им е забранено и да контактуват чрез поща или телефон в периода от 6.08.1986 г. до 5.02.1988 г. Според Съда, мерките през този период са били особено широкообхватни. За да бъдат оправдани от гледна точка на чл. 8, т. 2, те е трябвало да бъдат подкрепени със силни аргументи и да съответстват на крайната цел за събиране на семейство Андерсон. Мотивите, изтъкнати от правителството, са общи по характера си и не се отнасят по-специално до необходимостта от забрана на контактите чрез кореспонденция и по телефона. Съдът не се съмнява, че тези аргументи са релевантни. Те обаче не обосновават достатъчно необходимостта

жалбоподателите да бъдат лишени от почти всякакво средство за поддържане на контакт, в течение на приблизително година и половина. Настина, съмнително е, че мерките са съвместими с целта жалбоподателите да се съберат отново. Като взема предвид всички обстоятелства по делото, Съдът счита, че като цяло ограниченията, наложени от социалните служби по отношение на срещите и комуникацията чрез кореспонденция и по телефона между жалбоподателите, са непропорционални на преследваната законна цел и затова не са “необходими в едно демократично общество”. Следователно, извършено е нарушение на чл. 8.”³

II. По твърдението за нарушение на чл.13 от Конвенцията

Г-жа Андерсон се оплаква, че поради ограничените контакти с Роджър не е била в състояние да научи за евентуални нарушения на правата му и да сезира от негово име компетентните съдилища, в качеството си на негов законен представител, а представителят му, назначен в производствата по мерките за осигуряване на грижи, не е бил овластен да сезира съдилищата от негово име. Съдът не намира нарушение, тъй като те все пак са контактували и не може да се приеме, че г-жа Андерсон не е имала възможност да се оплаче от името на Роджър срещу ограниченията на контактите.⁴

По чл. 50 Съдът определя на всеки от жалбоподателите по 50 000 крони обезщетение за претърпени неимуществени вреди и общо 125 000 крони за направените разноски.

³ Решението е взето с мнозинство от 8 гласа срещу 1.

⁴ Решението е единодушно.